

Zien!vo & Executieve functies

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 – Wat zijn executieve functies?	3
Definitie Dawson en Guare	3
Hoofdstuk 2 – Welke executieve functies zien we terug in Zien!vo?	5
Tabel met vergelijking Zien!vo ontwikkelgebieden en executieve functies:	5
Toelichting	5
Betrokkenheid	5
Autonomiebeleving	6
Welbevinden	6
Sociaal initiatief - impulsbeheersing.....	6
Sociale autonomie - sociale flexibiliteit.....	7
Inlevingsvermogen	7
Aanpakgedrag.....	7
Creativiteit.....	7
Hoofdstuk 3 – Subdoelen uit Zien!vo	8
Verwijzingen	11
Bijlage 1 - Indelingen van executieve functies:	11
Bronnen, gebruikt voor de tabel:	12

Hoofdstuk 1 – Wat zijn executieve functies?

Executieve functies zijn hoogontwikkelde functies die helpen om ons gedrag te reguleren. Met behulp van executieve functies kunnen we activiteiten plannen en organiseren, onze aandacht ergens op richten en de uitvoering van een taak volhouden. Hierdoor is het mogelijk om ons gedrag te organiseren en kortetermijnbehoeften opzij te schuiven ten gunste van langetermijndoelen (Dawson & Guare, 2019).

Welke executieve functies er allemaal bestaan is niet eenduidig. Vanuit de literatuur zijn diverse indelingen van executieve functies beschikbaar, zie Bijlage 1 voor een overzicht. In dit document is gekozen voor de indeling van Dawson & Guare (2019). Dit is dezelfde indeling die wordt gebruikt door Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO).

Definitie Dawson en Guare

Dawson & Guare (2019, p. 19-20) gebruiken voor executieve functies de volgende indeling en definities:

Denkvaardigheden om doelen te kiezen / oplossingen te bedenken

- *Planning*: het vermogen om een plan te bedenken om een doel te bereiken of een taak te voltooien. Het gaat daarbij ook om het vermogen om beslissingen te nemen over waar wij onze aandacht op moeten richten of niet;
- *Organisatie*: het vermogen om dingen volgens een bepaald systeem te arrangeren of te ordenen;
- *Time management*: het vermogen om in te schatten hoeveel tijd we hebben, hoe wij die kunnen indelen en hoe wij ons aan tijdslimieten en deadlines kunnen houden. Het gaat ook om het besef dat tijd belangrijk is;
- *Werkgeheugen*: de vaardigheid om informatie in het geheugen te houden bij het uitvoeren van complexe taken. Daarbij gaat het erom eerder geleerde vaardigheden, ervaringen of probleemoplossingsstrategieën toe te passen in een actuele of toekomstige situatie;
- *Metacognitie*: het vermogen om een stapje terug te doen om jezelf en de situatie te overzien, om te bekijken hoe je een probleem aanpakt. Het gaat daarbij om zelfmonitoring en zelfevaluatie (door jezelf bijvoorbeeld te vragen: 'Hoe breng ik het ervan af?' of 'Hoe heb ik het gedaan?').

Gedragregulerende vaardigheden:

- *Reactie-inhibitie*: het vermogen om na te denken voor wij iets doen, waardoor wij de tijd krijgen om een situatie te beoordelen en na te gaan hoe ons gedrag deze beïnvloedt;
- *Emotieregulatie* (ook wel zelfregulatie van affect genoemd): het vermogen om emoties te reguleren om doelen te realiseren, taken te voltooien of gedrag te controleren en te sturen;
- *Taakinitiatie*: het vermogen om zonder dralen aan een taak te beginnen, op tijd en op een efficiënte wijze;
- *Volgehouden aandacht*: de vaardigheid om aandacht te blijven schenken aan een situatie of taak, ondanks afleiding, vermoeidheid of verveling;

- *Flexibiliteit*: de vaardigheid om plannen te herzien als zich belemmeringen of tegenslagen voordoen, zich nieuwe informatie aandient of er fouten worden gemaakt. Het gaat daarbij om aanpassing aan veranderende omstandigheden;
- *Doelgericht doorzettingsvermogen*: het vermogen om een doel te formuleren, dat te realiseren en daarbij niet afgeleid of afgeschrikt te worden door andere behoeften van tegengestelde belangen.

Hoofdstuk 2 – Welke executieve functies zien we terug in Zien!vo?

In onderstaande tabel zijn aan de bovenkant de executieve functies beschreven volgens de indeling van Dawson & Guare (2019). Aan de linkerkant zijn de items van Zien!vo beschreven. De gekleurde vakjes maken een koppeling tussen beide zichtbaar. Groene vakjes betekenen dat er een directe koppeling te maken is, bijvoorbeeld tussen planning en aanpakgedrag. Onder de tabel wordt deze koppeling verder uitgewerkt en toegelicht. Oranje vakjes betekenen dat er niet direct een koppeling is, maar dat er wel overlap is. Zo komt metacognitie bijvoorbeeld terug bij het invullen de vragenlijst.

Tabel met vergelijking Zien!vo ontwikkelgebieden en executieve functies:

Executieve functie → Zien!vo ↓	Planning	Organisatie	Time management	Werkgeheugen	Metacognitie	Reactie-inhibitie	Emotieregulatie	Taakinitiatie	Volgehouden aandacht	Flexibiliteit	Doelgericht doorzettingsvermogen
Betrokkenheid					Oranje		Groen	Groen	Groen		Groen
Autonomiebeleving					Oranje						
Welbevinden					Oranje					Groen	
Sociaal initiatief					Groen		Groen				
Sociale autonomie					Oranje		Groen				
Impulsbeheersing					Oranje	Groen	Groen				
Sociale flexibiliteit					Oranje		Groen			Groen	
Inlevingsvermogen					Oranje		Groen				
Aanpakgedrag	Groen	Groen	Groen		Groen	Groen				Groen	Groen
Creativiteit				Groen	Oranje					Groen	

Wat opvalt is dat metacognitie aan alle items van Zien!vo te koppelen is. Metacognitie is het vermogen om een stapje terug te doen om jezelf en de situatie te overzien, om te bekijken hoe je een probleem aanpakt (Dawson & Guare, 2019). Dat gebeurt tijdens het invullen van de vragenlijst continu. Een leerling blikt terug op zijn gedrag en evalueert in samenspraak met zijn/haar mentor de aanpak.

Toelichting

Betrokkenheid

Betrokkenheid is een van de graadmeters uit Zien!vo. Betrokkenheid is een houding of toestand die verbondenheid uitdrukt met een activiteit of taak waar de leerling mee bezig is. Wanneer een leerling aan een taak begint, wordt deze afgemaakt. Ook blijft de leerling opletten tijdens de uitleg van de docent. Het voltooien van een taak en het opletten tijdens de uitleg komen terug bij emotieregulatie, taakinitiatie en volgehouden aandacht. Deze executieve functies

hebben alle drie te maken met het doelgericht en op tijd beginnen aan een taak en de mogelijkheid om deze te voltooien. Het voorkomen van afleiding en het afmaken van een taak lukt niet zonder doelgericht doorzettingsvermogen.

Autonomiebeleving

Autonomiebeleving is een tweede graadmeter van Zien!vo. Autonomie is het ervaren van de mogelijkheid om ervaringen en gedrag zelf te organiseren en om activiteiten uit te voeren in overeenstemming met het eigen zelfbesef. De leerling ervaart ruimte om eigen keuzes te maken en dingen te doen op een manier die bij hem past. Autonomie raakt niet direct aan executieve functies zoals beschreven in de literatuur, maar vormt een randvoorwaarde. Bij metacognitie zou gezegd kunnen worden dat er wordt teruggeblikt op een situatie en wordt beoordeeld of er gewerkt wordt op een manier die bij de leerling past. Dit sluit aan bij de autonomiebeleving van een leerling.

Welbevinden

Ook welbevinden is graadmeter van Zien!vo. Welbevinden is een momentane, actuele toestand van zich goed voelen en manifesteert zich binnen de groep waarin de leerling zich bevindt. Dit zegt iets over het thuis voelen van de leerling, wat onder andere te maken heeft met het zelfvertrouwen. Ook de relatie met docenten en medeleerlingen zegt iets over het welbevinden van de leerling. De executieve functie flexibiliteit zegt iets over de vaardigheid van de leerling om zich aan te kunnen passen aan veranderende omstandigheden. De mate van aanpasbaarheid heeft invloed op het welbevinden van de leerling.

Sociaal initiatief - impulsbeheersing

Sociaal initiatief is de vaardigheid om in sociale situaties contact te zoeken en te maken, zowel non-verbaal als verbaal. Dit betekent dat een leerling een ander aanspreekt als hij iets wil zeggen of vragen. Hij vraagt uit zichzelf om hulp en zegt wat hij denkt. Ook het meedenken en meepraten in een groepje valt onder sociaal initiatief.

Het is belangrijk dat de leerling op het juiste moment het initiatief neemt. Dit heeft te maken met impulsbeheersing. Impulsbeheersing is de vaardigheid om in sociaal verband het eigen gedrag te reguleren door het onderdrukken van impulsen. De leerling is in staat om op zijn beurt te wachten of na te denken voor hij iets zegt of doet. Dit sluit aan bij de executieve functie reactie-inhibitie.

Eenzijds het initiatief willen nemen, anderzijds de ander aan het woord laten. Beide zijn belangrijk. Ook hier gaat het om het evenwicht tussen ruimte nemen en ruimte geven. Egocontrole is de eigenschap om impulsen en gevoelens op het juiste moment te onderdrukken dan of juist te uiten. Dit komt bijvoorbeeld in beeld bij het samen maken van een opdracht: het is belangrijk dat de leerling binnen de groep inbreng heeft, en tegelijkertijd de groepsgenoten aan het woord laat. Het ideaalbeeld is dat er een balans is tussen sociaal initiatief aan de ene kant, en impulsbeheersing aan de andere kant. Te veel ruimte voor de ander, betekent te weinig ruimte voor zichzelf.

Sociaal initiatief en impulsbeheersing geven in combinatie met elkaar inzicht in de emotieregulatie van een leerling.

Sociale autonomie - sociale flexibiliteit

Ook deze twee ondersteuningsitems horen bij elkaar, en geven samen inzicht in de emotieregulatie van een leerling.

Sociale autonomie gaat over de mening van de leerling en de mate waarin hij voor deze mening opkomt. In hoeverre zegt de leerling wanneer hij iets wel of niet wil. Kortom, het opkomen voor zichzelf.

Hier tegenover staat sociale flexibiliteit. Dat gaat om het openstaan voor ideeën van een ander. Maar ook het accepteren van hulp van medeleerlingen. Daarnaast geeft sociale flexibiliteit inzicht in de mate waarin de leerling zich kan aanpassen als er veranderingen zijn. Hierin is de definitie van de executieve functie flexibiliteit terug te zien.

Een duidelijke zichtbare sociale autonomie kenmerkt zich door een leerling die duidelijk laat zien wat hij wil. Wanneer dit samen opgaat met veel flexibiliteit heeft dit tot gevolg dat hij ook openstaat voor de mening van de ander en een veranderende situatie aan kan (egoveerkracht). Ook hier geldt: te veel ruimte voor de ander, betekent te weinig ruimte voor zichzelf.

Inlevingsvermogen

Het ondersteuningsitem inlevingsvermogen heeft geen tegenovergestelde binnen Zien!vo. Tegenover inlevingsvermogen zou je egoïsme kunnen plaatsen. Omdat dat niet aan de buitenkant van een leerling te observeren is, wordt deze term binnen Zien!vo niet gebruikt.

Inlevingsvermogen betekent dat een leerling belangstelling toont voor wat anderen zeggen en doen. Hij helpt een ander. Daarnaast houdt hij rekening met de ander wanneer iemand boos, blijf of verdrietig is. Door empathie te tonen laat de leerling zien te beschikken over emotieregulatie, hij kan deze afstemmen wanneer de situatie daarom vraagt.

Aanpakgedrag

Aanpakgedrag is het kunnen realiseren van passend en doelgericht gedrag. De leerling werkt volgens een plan en kan onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. Dit is terug te zien bij de executieve functie planning, wat ook wel wordt omschreven als prioriteiten stellen of het maken van een tijdsplanning. Het maken van een tijdsplanning past bij timemanagement. Voor het maken van een planning is het noodzakelijk om te kunnen inschatten hoeveel tijd er is en hoeveel tijd er nodig is voor een taak. Wanneer de planning anders verloopt dan vooraf gedacht, vraagt dit flexibiliteit en doelgericht doorzettingsvermogen.

Daarnaast past aanpakgedrag bij organisatie. Deze executieve functie zegt iets over de manier waarop de leerling omgaat met zijn spullen. De omgang met spullen zegt vaak iets over de nauwkeurigheid van een leerling. Een schema of checklist kan hierbij veel betekenen.

Bij metacognitie wordt gekeken naar de manier waarop een taak is aangepakt. Dit komt expliciet terug bij de stellingen over aanpakgedrag.

Reactie-inhibitie laat daarnaast zien dat er wordt nagedacht voordat er iets wordt gedaan. Dit zegt iets over de manier waarop een taak wordt aangepakt.

Creativiteit

Creatief denken en handelen is het vermogen om nieuwe en/of ongebruikelijke maar toepasbare ideeën voor bestaande vraagstukken te vinden. Het is met name de executieve functie werkgeheugen die hier terugkomt. Daar gaat het namelijk om het toepassen van vaardigheden in nieuwe of toekomstige situaties.

Het flexibel kunnen inspelen op omstandigheden, vraagt ook een stukje creativiteit.

Hoofdstuk 3 – Subdoelen uit Zien!vo

Om concreter te maken hoe er met behulp van Zien!vo gewerkt kan worden aan diverse executieve functies, worden hieronder de subdoelen vermeld die verwerkt zijn in het programma. Je vindt deze weer terug bij het maken van een handelingsplan. Daarnaast kun je bij 'Informatief' in Zien!vo een overzicht van de handelingsuggesties downloaden, waarin concrete suggesties opgenomen zijn om te werken aan de doelen.

Subdoelen bij *betrokkenheid*

- Gerichte aandacht
- Aantekeningen maken
- Terug vertellen van instructie
- Beginnen met een taak
- Vasthoudendheid aan taak
- Tijdsduur van een taak inschatten
- Hulpmiddelen gebruiken
- Een reële inschatting van een prestatie hebben
- Persoonlijk leiderschap
- Zoeken naar uitdagende activiteiten
- Balans ontwikkelingstaken en vaardigheden
- Intrinsieke motivatie
- Extrinsieke motivatie

Subdoelen bij *autonomiebeleving*

- Het aanbieden van keuzemogelijkheden
- Het aanbieden van een zinvolle motivering of uitleg
- Zelfstandigheid promoten
- Zelf keuzes maken
- Omgaan met consequenties
- Doelen formuleren voor de lange termijn
- Doelen formuleren voor de korte termijn

Subdoelen bij *welbevinden*

- Faalangst zoveel mogelijk voorkomen
- Negatieve gedachten aanpakken
- Gedrag aanpakken
- Lichamelijke klachten aanpakken
- Realistisch zelfbeeld
- Lichaamshouding
- Positief denken
- Structuur bieden
- Regels accepteren
- Grenzen stellen
- Een time-out nemen

- Affectieve relatie
- Verbale communicatie
- Non-verbale communicatie
- Omgaan met diversiteit
- Gevoelens uiten
- Beloftes nakomen
- Afstand en nabijheid
- Plaats maken voor elkaar
- Rekening houden met de ander
- Samenwerken

Subdoelen bij *sociaal initiatief*

- Jezelf voorstellen
- Afscheid nemen
- Stageadres regelen
- Interesse tonen
- Complimenten geven
- Een taakverdeling maken
- Een samenwerkingsopdracht uitvoeren
- Reflecteren op samenwerken
- Erkennen dat hulp nodig is
- Een hulpvraag formuleren
- Hulp vragen aan een medeleerlingen
- Hulp inschakelen van een docent

Subdoelen bij *impulsbeheersing*

- Eerst denken, dan doen
- Stilzitten
- Emoties beheersen
- De ander laten uitpraten
- Anderen niet afleiden
- Eigen wensen uitstellen

Subdoelen bij *sociale autonomie*

- Stelling nemen
- Mening vormen
- Mening verwoorden
- Verwachtingen uitspreken naar een ander
- Eigen emoties benoemen
- Eigen grenzen aangeven
- Standpunt verdedigen
- Eigen behoeften aangeven

Subdoelen bij *sociale flexibiliteit*

- Omgaan met gevoelens
- Reageren op feedback
- Feedback gebruiken

- Omgaan met overgangen in de les
- Omgaan met wisselende regels
- Omgaan met lesroosterwijzigingen
- Probleem analyseren
- Oplossingsstrategie zoeken
- Plan uitvoerenEvaluëren
- Eigen standpunt formuleren
- Eigen standpunt kunnen loslaten
- Overleggen

Subdoelen bij *inlevingsvermogen*

- Verplaatsen in een ander
- Belangstelling tonen
- Behulpzaam zijn
- Actief luisteren
- Herkennen emoties van anderen
- Communicatie begrijpen
- Luisteren - samenvatten – doorvragen

Subdoelen bij *aanpakgedrag*

- Een realistisch stappenplan maken
- Een stappenplan uitvoeren
- Een stappenplan evalueren
- Netjes en precies werken
- Het werk controleren op fouten
- Een schema maken
- Hoofd en bijzaken onderscheiden
- Prioriteiten stellen

Subdoelen bij *creativiteit*

- Gebruik maken van bronnen
- Nieuwe mogelijkheden uitproberen
- Brainstormen
- Mindmappen
- Terugblikken met behulp van de START methode
- Reflectievragen stellen

Verwijzingen

Dawson, P., & Guare, R. (2019). *Executieve functies bij kinderen en adolescenten*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.

Bijlage 1 - Indelingen van executieve functies:

<p>Alexandr Romanovich Luria¹</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Anticipatie (het stellen van realistische doelen, begrijpen van consequenties) 2. Planning (organisatie) 3. Uitvoering (flexibiliteit, behouden) 4. Zelfmonitoring (emotiecontrole, foutherkenning) 	<p>Muriel Deutsch Lezak²</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wilskracht 2. Planning / Planmatigheid 3. Doelgericht handelen / doelgerichte actie 4. Effectieve prestaties / doeltreffende activiteit 	<p>Breinsleutels, CED groep³ (Langetermijn geheugen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Werkgeheugen 2. Inhibitie 3. Flexibiliteit 4. Planning
<p>Handboek Dawson & Guare⁴ <u>Gedagsregulerende vaardigheden:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Responsinhibitie 2. Flexibiliteit 3. Emotieregulatie 4. Volgehouden aandacht 5. Taakinitiatie 6. Doelgericht gedrag <p><u>(Hogere) Denkvaardigheden:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Werkgeheugen 8. Planning / prioritering 9. Organisatie 10. Timemanagement 11. Metacognitie 	<p>SLO⁵</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Reactie (of respons-) inhibitie 2. Werkgeheugen 3. Zelfregulatie van affect/emotieregulatie 4. Volgehouden aandacht 5. Taakinitiatie 6. Planning / prioritering 7. Organisatie 8. Timemanagement 9. Doelgericht doorzettingsvermogen 10. Flexibiliteit 11. Metacognitie 	<p>Gedagsproblemen in de klas⁶</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Taakinitiatie, planning en overzicht 2. Aandacht richten, volhouden en verdelen 3. Emotieregulatie 4. Werkgeheugen 5. Inhibitie 6. Zelfinzicht 7. Cognitieve flexibiliteit 8. Timemanagement 9. Metacognitie
<p>BRIEF Vragenlijst⁷</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Inhibitie 2. Flexibiliteit 3. Emotieregulatie 4. Initiatief nemen 5. Werkgeheugen 6. Plannen en organiseren 7. Ordelijkheid en netheid 8. Gedragsevaluatie 9. Taken afmaken 	<p>Praktische gids⁸ <u>Doen, warme functies:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Responsinhibitie 2. Flexibiliteit 3. Emotieregulatie 4. Gedragsevaluatie <p><u>Denken, koude functies:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Taakinitiatie 6. Werkgeheugen 7. Planning / organisatie 8. Organisatie van materialen 9. Zelf- / taakmonitoring 	<p>Aandacht, graag!⁹</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Aandacht 2. Geheugen 3. Organisatie 4. Planning 5. Inhibitie 6. Initiatief 7. Flexibiliteit 8. Beheersing van gedrag en emoties 9. Doelen

<p>Het tienerbrein¹⁰</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Filteren 2. Organiseren van aandacht 3. Impulsremming 4. Nieuwsgierigheid en initiatief nemen 5. Werkgeheugen 6. Doelgerichtheid 7. Gedrags-, motorische en cognitieve flexibiliteit 8. Planmatig handelen 9. Kiezen en beslissen 10. Zelfinzicht 11. Zelfregulatie 12. Metacognitie 13. Monitoring 14. Empathie en perspectief nemen 15. Motivatie 	<p>Brown¹⁶</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Activatie: organiseren en prioriteren van taken + materialen, tijd inschatten, starten met taken. 2. Focus: aandacht richten, aandacht volhouden, focus verleggen naar taken. 3. Inzet: alertheid reguleren, volgehouden inzet, verwerkingsnelheid 4. Emotie: frustratie managen, emoties regelen 5. Geheugen: werkgeheugen gebruiken, mogelijkheid om kennis op te roepen 6. Actie: monitoren + reguleren van zelfactie 	<p>Zelfsturing in de klas¹²</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Inhibitie 2. Cognitieve flexibiliteit 3. Werkgeheugen 4. Plannen en organiseren 5. Gedragsevaluatie
<p>Gedrag in uitvoering¹³</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Impulscontrole / inhibitie 2. Efficiënte plannen maken en uitvoeren 3. Omgaan met verandering / cognitieve flexibiliteit 4. Actief geheugen gebruiken / werkgeheugen 5. Inzicht hebben in eigen gedrag / zelfinzicht 6. Effectief omgaan met emoties / emotieregulatie 	<p>EF in de klas¹¹</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planning en organisatie 2. Metacognitie en timemanagement 3. Taakinitiatie 4. Werkgeheugen 5. Reactie-inhibitie 6. Emotieregulatie 7. Volgehouden aandacht 8. Flexibiliteit 9. Doelgericht doorzettingsvermogen 	<p>Handboek diagnostiek¹⁵</p> <p><u>Lagere-orde EF:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Inhibitie: cognitieve inhibitie, gefocuste aandacht, gedragsinhibitie 2. Werkgeheugen 3. Cognitieve flexibiliteit <p><u>Hogere-orde EF:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Plannen en organiseren 5. Redeneren 6. Probleemoplossingsvaardigheden <p><u>Affectief-motivationale EF:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Emotieregulatie
<p>Train je brein en benut je talenten¹⁴</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Organisatie 2. Planning 3. Focus 4. Timemanagement 5. Zelfbeheersing 6. Flexibiliteit 7. Werkgeheugen 8. Zelfbewustzijn 	<p>Wijzer in EF¹⁷</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Taakinitiatie 2. Flexibiliteit 3. Planning en organisatie 4. Emotieregulatie 5. Metacognitie en zelfregulatie 6. Inhibitie 7. werkgeheugen 	<p>Diamond¹⁸</p> <p><u>Kernfuncties</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Inhibitie 2. Werkgeheugen 3. Cognitieve flexibiliteit <p><u>Hogere niveaus EF</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Beredeneren 5. Problemen oplossen 6. Planning

Bronnen, gebruikt voor de tabel:

1. Luria, A. R. (1966). *Human Brain and Psychological Processes*. New York, NY: Harper and Row.
2. Lezak, Muriel Deutsch (1995). *Neuropsychological assessment* (3rd ed.). New York: Oxford.
3. Mens, M., Boonstra, M. & Tjallema, M. (2013). *Breinsleutels*. Rotterdam: CED groep.
4. Dawson, P., Guare, R., & Overvest, J. (2019). *Executieve functies bij kinderen en adolescenten: Een praktische gids voor diagnostiek en interventie*. Amsterdam: Hogrefe.

5. SLO (2019). *Executieve functies*. Geraadpleegd op 14 april 2020, van: <https://slo.nl/thema/meer/jonge-kind/executieve-functies/>
6. Horeweg, A. (2015). *Gedragproblemen in de klas*. Houten: Lannoo.
7. Huizinga, M., & Smidts, D. P. (2012). *BRIEF Vragenlijst executieve functies voor 5-tot 18-jarigen: Handleiding*. Amsterdam: Hogrefe.
8. Cooper-Kahn, J., & Foster, M. (2014). *Executieve functies versterken op school: Een praktische gids voor leerkrachten*. Amsterdam: Hogrefe.
9. Moraine, P. (2013). *Aandacht, graag!* Amsterdam: Uitgeverij SWP.
10. Jolles, J. (2016). *Het tienerbrein: Over de adolescent tussen biologie en omgeving*. Amsterdam University Press.
11. Van de Wiel, M. (2016). *Executieve functies in de klas: Maak leren sterk*. Dordrecht: Insondo.
12. Smidts, D. (2018). *Zelfsturing in de klas*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds.
13. Smidts, D. & Huizinga, M. (2011). *Gedrag in uitvoering: Executieve functies bij kinderen en pubers*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds.
14. Kulman, R. (2012). *Train je brein en benut je talenten*. Amsterdam: Hogrefe.
15. Verschueren, K. & Koomen, H. (2016). *Handboek Diagnostiek in de leerlingbegeleiding: Kind en context*. Apeldoorn: Garant.
16. Brown, T. E. (2009). ADD/ADHD and impaired executive function in clinical practice. *Current Attention Disorders Reports*, 1(1), 37-41.
 - ii. https://www.researchgate.net/profile/Thomas_Brown14/publication/23269028_ADDADHD_and_Impaired_Executive_Function_in_Clinical_Practice/links/0912f50fa0348d52e4000000/ADD-ADHD-and-Impaired-Executive-Function-in-Clinical-Practice.pdf
17. Houtman, M., Losekoot, M., Van der Waals, T., & Waringa, M. (2017). *Wijzer in executieve functies*. Huizen: Uitgeverij Pica.
18. Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual review of psychology*, 64, 135-168.